

Ağamalyev Ümman İlqar oğlu,

hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının üzvü,

Milli Aviasiya Akademiyasının Hüquq kafedrasının müəllimi,

Milli Aviasiya Akademiyasının doktorantı

Ünvan: Bakı ş., Cəfər Cabbarlı küç., 609, Globus Center, 5-ci mərtəbə

E-mail: umman.agamali@gmail.com

UOT 342:35

DOI: <https://doi.org/10.30546/2218-9130.007.2026.9074>

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA RƏQƏMSAL DÖVLƏT İDARƏETMƏSİNİN KONSTITUSION-HÜQUQİ MODELİ VƏ İNSTITUSIONAL MEXANİZMLƏRİ

Açar sözlər: *rəqəmsal dövlət, rəqəmsal dövlət idarəetməsi, konstitusion-hüquqi model, elektron hökumət, institusional mexanizmlər, dövlət informasiya ehtiyatları, fərdi məlumatların qorunması, informasiya azadlığı, once-only prinsipi, government-as-a-platform.*

Ключевые слова: *цифровое государство, цифровое государственное управление, конституционно-правовая модель, электронное правительство, институциональные механизмы, государственные информационные ресурсы, защита персональных данных, свобода информации, принцип once-only, government-as-a-platform.*

Keywords: *digital state, digital public administration, constitutional-legal model, e-government, institutional mechanisms, state information resources, personal data protection, freedom of information, once-only principle, government-as-a-platform.*

Giriş

Rəqəmsal transformasiya müasir dövlət idarəçiliyinin texniki modernləşdirilməsi ilə məhdudlaşmır. O, dövlət hakimiyyətinin təşkili, ictimai xidmətlərin göstərilməsi, inzibati

qərarların qəbul edilməsi, məlumat mübadiləsi, hüquqların müdafiəsi və dövlətin vətəndaş qarşısında hesabatlılığı məsələlərini yeni konstitusion-hüquqi məzmununda gündəmə gətirir. Əgər ənənəvi dövlət idarəetməsi kağız sənəd, fiziki müraciət, təşkilatlararası yazışma və mərkəzləşdirilmiş inzibati qərar üzərində qurulmuşdusa, rəqəmsal dövlət modeli məlumatların real vaxt rejimində dövriyyəsi, vahid platformalar, elektron identifikasiya, dövlət informasiya ehtiyatlarının inteqrasiyası və xidmətlərin proaktiv təqdim edilməsi üzərində formalaşır. Bu dəyişiklik idarəetmənin yalnız formasını deyil, onun hüquqi legitimlik əsaslarını da dəyişdirir. Dövlət artıq tək-cə normativ akt qəbul edən və icra edən subyekt kimi deyil, eyni zamanda məlumat ekosistemini idarə edən, rəqəmsal infrastrukturunu təşkil edən və vətəndaşın konstitusion hüquqlarını elektron mühitdə təmin etməli olan platforma xarakterli institut kimi çıxış edir. Buna görə rəqəmsal dövlət idarəetməsi konstitusiya hüququ, inzibati hüquq, informasiya hüququ və insan hüquqları sahələrinin kəsişməsində formalaşan kompleks tədqiqat predmetidir. Onun öyrənilməsi həm normativ aktların mətnini, həm də həmin aktların yaratdığı texniki-institusio-

nal mexanizmlərin hüquqi nəticələrini birlikdə qiymətləndirməyi tələb edir.

Məqalənin əsas məqsədi Azərbaycan Respublikasında rəqəmsal dövlət idarəetməsinin konstitusion-hüquqi modelini və onu təmin edən institusional mexanizmləri sistemli şəkildə araşdırmaqdır. Bu məqsəd çərçivəsində Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında təsbit edilmiş hüquq dövləti, hakimiyyət bölgüsü, insan hüquqlarının üstünlüyü, bərabərlik, şəxsi həyatın toxunulmazlığı, informasiya azadlığı, müraciət hüququ və məhkəmə müdafiəsi kimi normaların rəqəmsal idarəetmə ilə əlaqəsi müəyyən edilir. Eyni zamanda yerli qanunvericilik aktları xronoloji ardıcılıqla təhlil olunur, xarici alimlərin rəqəmsal dövlət və platforma idarəçiliyi barədə yanaşmaları göstərilir, Estoniya, Portuqaliya, Yunanıstan və Finlandiya konstitusiyalarında informasiya hüquqları və rəqəmsal cəmiyyət elementləri ilə müqayisəli təhlil aparılır. Belə yanaşma rəqəmsal dövlət idarəetməsinə yalnız inzibati islahat deyil, konstitusion-hüquqi arxitekturanın inkişaf mərhələsi kimi qiymətləndirməyə imkan verir.

Rəqəmsal dövlət idarəetməsinin nəzəri-hüquqi mahiyyəti

Rəqəmsal dövlət idarəetməsinin nəzəri əsasları elektron hökumət anlayışından daha genişdir. Elektron hökumət, əsasən, dövlət xidmətlərinin elektronlaşdırılması, müraciətlərin onlayn qəbul edilməsi, sənədlərin rəqəmsal formada təqdim olunması və dövlət orqanlarının informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadə etməsi ilə bağlıdır. Rəqəmsal dövlət isə dövlətin özünü məlumat, platforma və integrasiya prinsipləri əsasında yenidən təşkil etməsinə nəzərdə tutur. Tim O'Reilly tərəfindən irəli sürülən "government as a platform" yanaşmasına görə dövlətin əsas vəzifəsi bütün xidmətləri ayrıca özü yaratmaq deyil, vətəndaş, biznes və dövlət qurumları üçün ortaq standartlar, açıq interfeyslər və etibarlı infrastruktur

təqdim etməkdir [12]. Jane Fountain rəqəmsal idarəetməni institusional dəyişikliklə texnologji imkanların qarşılıqlı təsiri kimi izah edir və göstərir ki, texnologiyanın nəticəsi yalnız program təminatından deyil, onu qəbul edən təşkilati mədəniyyət, hüquqi səlahiyyət və inzibati prosedurlardan asılıdır [13].

Patrick Dunleavy və Helen Margetts rəqəmsal dövrdə dövlət idarəçiliyinin yeni mərhələsini "digital era governance" kimi xarakterizə edərək üç əsas istiqaməti - reintegrasiya, ehtiyac əsaslı xidmət dizaynı və rəqəmsallaşma proseslərinin inzibati mərkəzə çevrilməsini önə çəkirlər [14]. Bu yanaşma Azərbaycan üçün də mühüm metodoloji əhəmiyyət daşıyır, çünki rəqəmsal dövlət idarəetməsinin uğuru ayrı-ayrı elektron xidmətlərin çoxluğu ilə deyil, həmin xidmətlərin vahid identifikasiya, məlumat mübadiləsi, hüquqi məsuliyyət və istifadəçi hüquqları çərçivəsində əlaqələndirilməsi ilə ölçülməlidir. Christopher Hood-un "alət kimi dövlət" konsepsiyası da burada aktualdır: dövlət idarəetməsi məlumat toplamaq, onu emal etmək, normativ qərar qəbul etmək və ictimai davranışa təsir göstərmək alətlərindən ibarətdir [15]. Rəqəmsal mühitdə bu alətlər elektron reyestrlər, informasiya sistemləri, API-lər, elektron imza, bulud infrastruktur və audit mexanizmləri formasında təzahür edir.

Hüquqi baxımdan rəqəmsal dövlətin əsas problemi texnologiyanın hüquqa tabe olmasıdır. Lawrence Lessig-in "code is law" tezişi rəqəmsal arxitekturanın davranışları birbaşa tənzimləmə gücünə malik olduğunu göstərir [16]. Dövlət informasiya sistemində müəyyən edilmiş giriş hüququ, avtomatik yoxlama, məlumat mübadiləsi qaydası və elektron identifikasiya mexanizmi bəzən qanun normasından daha operativ tənzimləyici təsir yaradır. Buna görə rəqəmsal idarəetmədə konstitusion nəzarət yalnız normativ aktın mətninə deyil, həm də sistem dizaynına, alqoritmik məntiqə, məlumatların toplanması və paylaşılması rejiminə yönəlməlidir.

Karen Yeung-un alqoritmik tənzimləmə barədə fikirləri də bu nəticəni gücləndirir: avtomatlaşdırılmış idarəetmə hüquqi məqsədlərə xidmət edə bilər, lakin şəffaflıq, hesabatlılıq və hüquqi müdafiə mexanizmləri olmadıqda idarəetmə gücünün görünməz formaya keçməsi təhlükəsi yaranır [17].

Konstitution-hüquqi əsaslar

Azərbaycan Respublikasında rəqəmsal dövlət idarəetməsinin konstitution əsası ilk növbədə Konstitusiyanın 7-ci maddəsində təsbit edilən hüquqi, demokratik, dünyəvi və unitar dövlət modelindən irəli gəlir [1]. Rəqəmsal idarəetmə bu modelin texniki əlavəsi deyil, onun həyata keçirilməsi üsullarından biridir. Dövlət hakimiyyətinin qanunverici, icra və məhkəmə hakimiyyətinə bölünməsi rəqəmsal mühitdə də qorunmalıdır. Bu o deməkdir ki, dövlət informasiya sistemləri icra hakimiyyətinin texniki resursu kimi formalaşsa da, onların hüquqi rejimi qanunvericiliklə müəyyən edilməli, fərdin hüquqlarına müdaxilə yaradan qərarlar məhkəmə nəzarətinə açıq olmalı, parlament və ictimai nəzarət mexanizmləri isə rəqəmsal idarəetmənin legitimliyini təmin etməlidir.

Konstitusiyanın 12-ci maddəsi dövlətin ali məqsədinin insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi olduğunu müəyyən edir. Bu norma rəqəmsal dövlət üçün fundamental istiqamət verir: elektron xidmətlərin sürəti və inzibati səmərəlilik insan hüquqlarının məhdudlaşdırılması hesabına qurula bilməz. Konstitusiyanın 25-ci maddəsində bərabərlik prinsipi təsbit olunduğuna görə rəqəmsal xidmətlərə çıxış sosial vəziyyət, yaşayış yeri, rəqəmsal savadlılıq, əlillik və texniki imkanlar baxımından ayrı-seçkilik yaratmamalıdır. Rəqəmsal dövlət modeli yalnız onlayn xidmət təqdim etməklə kifayətlənməməli, həm də rəqəmsal uçurumun hüquqi nəticələrini nəzərə almalıdır. Elektron müraciət imkanı olan şəxslə yalnız ənənəvi üsulla müraciət edə bilən şəxs arasında hüquqi imkan

fərqi yaranarsa, bu, bərabərlik prinsipinin formal deyil, real təminatı məsələsini gündəmə gətirir.

Konstitusiyanın 32-ci maddəsində şəxsi həyatın toxunulmazlığı, 50-ci maddəsində məlumat azadlığı, 57-ci maddəsində müraciət hüququ, 60-cı maddəsində hüquq və azadlıqların məhkəmə müdafiəsi, 71-ci maddəsində isə hüquqların məhdudlaşdırılmasının qanunilik və mütənasiblik meyarları təsbit edilir [1]. Bu maddələr birlikdə rəqəmsal dövlət idarəetməsinin konstitution matrisini yaradır. Dövlət informasiya sistemləri və reyestrləri şəxsin fərdi məlumatlarını emal etdiyinə görə 32-ci maddə, həmin sistemlərdən dövlət fəaliyyəti barədə məlumat almaq imkanları 50-ci maddə, elektron müraciətlər 57-ci maddə, avtomatlaşdırılmış və ya elektron inzibati qərarlara etiraz imkanı isə 60-cı maddə ilə birbaşa əlaqəlidir. 71-ci maddə rəqəmsal idarəetmədə xüsusilə vacibdir: məlumatların inteqrasiyası, dövlət qurumları arasında paylaşılması və avtomatlaşdırılmış yoxlamalar qanunla müəyyən edilmiş məqsədə uyğun, zəruri və proporsional olmalıdır.

Azərbaycan Respublikasında rəqəmsal dövlət idarəetməsinin normativ bazası mərhələli şəkildə formalaşmışdır və bu mərhələlər bir-birini tamamlayan hüquqi inkişaf xətti yaradır. Xronoloji baxımdan başlanğıc nöqtəsi 1995-ci il Konstitusiyasıdır. Konstitusiya rəqəmsal dövlət anlayışını birbaşa işlətməsə də, onun hüquqi məzmununu təşkil edən bütün əsas dəyərləri – hüquqi dövlət, insan hüquqlarının üstünlüyü, informasiya azadlığı, şəxsi həyatın toxunulmazlığı, müraciət və məhkəmə müdafiəsi hüquqlarını müəyyən edir [1]. Növbəti mühüm mərhələ 1998-ci il “İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında” Qanundur. Bu qanun informasiya ehtiyatlarının yaradılması, informasiya proseslərinin hüquqi rejimi və informasiyanın mühafizəsi ilə bağlı ilkin baza rolunu oynamışdır [2]. Həmin akt rəqəmsal dövlətin sonrakı mərhələlərində formalaşacaq

dövlət informasiya ehtiyatları və sistemləri anlayışları üçün ümumi hüquqi zəmin yaratmışdır.

2004-cü il “Elektron imza və elektron sənəd haqqında” Qanun rəqəmsal idarəetmədə hüquqi etimadın əsas dayaqlarından biri kimi çıxış edir [3]. Elektron sənədin və elektron imzanın hüquqi qüvvəsinin tanınması dövlət xidmətlərinin, inzibati sənəd dövriyyəsinin, elektron müraciətlərin və elektron müqavilə münasibətlərinin hüquqi dövriyyəyə daxil olmasını təmin etdi. 2005-ci il “İnformasiya əldə etmək haqqında” Qanun isə dövlətin şəffaflığı və vətəndaşın məlumat əldə etmək hüququ baxımından rəqəmsal dövlətin demokratik komponentini gücləndirdi [4]. Bu qanunun məntiqi ondan ibarətdir ki, informasiya dövlətin mülkiyyəti kimi deyil, ictimai nəzarət və hüquqların həyata keçirilməsi üçün açıq resurs kimi qəbul edilməlidir.

2010-cu il “Fərdi məlumatlar haqqında” Qanun rəqəmsal dövlət idarəetməsinin insan hüquqları aspektini daha konkret normativ səviyyəyə qaldırdı [5]. Dövlət informasiya sistemlərinin integrasiyası, reyestrlərarası mübadilə və “once-only” prinsipi fərdi məlumatların daha geniş emalını zəruri etdiyindən bu qanun rəqəmsal idarəetmədə balanslaşdırıcı funksiya yerinə yetirir. 2013-cü ildə “Elektron hökumət” portalı haqqında Əsasnamənin təsdiqi elektron xidmətlərin vahid portal üzərindən təşkili üçün institusional əsas yaratdı [6]. 2018-ci ildə dövlət informasiya ehtiyatları və sistemlərinin formalaşdırılması və aparılması qaydalarının qəbul edilməsi bu sahədə texniki-inzibati koordinasiyanı gücləndirdi [7]. 2019-cu ildə “Hökumət buludu”nun yaradılması ilə bağlı tədbirlər, 2020-ci ildə dövlət informasiya sistemlərinin və ehtiyatlarının “Hökumət buludu”na keçid planı, 2023-cü ildə dövlət informasiya sistemlərinin təhlükəsizliyi ilə bağlı tələblər və 2025-ci ildə Rəqəmsal İnkişaf Konsepsiyası rəqəmsal dövlətin platforma, təhlükəsizlik və strateji inkişaf mərhələlərini tamamlayan aktlar kimi

qiymətləndirilə bilər [8; 9; 10]. Bu ardıcılıq göstərir ki, Azərbaycan modeli əvvəlcə informasiya və elektron sənəd hüququndan başlamış, sonra şəffaflıq və fərdi məlumatların qorunması mərhələsinə keçmiş, daha sonra isə dövlət informasiya sistemlərinin integrasiyası, bulud infrastrukturunu və konseptual rəqəmsal inkişaf mərhələsinə daxil olmuşdur.

İnstitusional mexanizmlər və platforma idarəçiliyi

Rəqəmsal dövlət idarəetməsinin institusional mexanizmləri təkcə bir qurumun səlahiyyətləri ilə izah edilə bilməz; bu mexanizmlər çoxmərkəzli və qarşılıqlı asılı xarakter daşıyır. Burada normativ tənzimləmə, texniki infrastruktur, məlumat idarəçiliyi, kibertəhlükəsizlik, xidmət dizaynı və hüquqi nəzarət elementləri bir-biri ilə əlaqəli fəaliyyət göstərir. Azərbaycan modelində Elektron Hökumət İnformasiya Sistemi dövlət informasiya ehtiyatları və sistemləri arasında məlumat mübadiləsi üçün əsas integrasiya mexanizmi kimi çıxış edir [11]. EHİS-in hüquqi əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, dövlət qurumları arasında təkrar sənəd tələbini azaltmaq, məlumatların etibarlı mənbədən alınmasını təmin etmək və vətəndaşdan eyni məlumatın dəfələrlə tələb edilməsinin qarşısını almaq imkanını yaradır. Bu isə “once-only” prinsipinin praktiki ifadəsidir.

Hökumət buludu rəqəmsal dövlətin infrastruktur səviyyəsini təşkil edir və dövlət informasiya ehtiyatlarının daha sabit, təhlükəsiz və koordinasiyalı fəaliyyətinə xidmət edir. Dövlət informasiya sistemlərinin vahid və təhlükəsiz bulud mühitinə keçirilməsi məlumatların mühafizəsi, resurslardan səmərəli istifadə, fasiləsizlik, ehtiyat nüsxələmə və kibərdayanıqlılıq baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır [8; 9]. Bununla belə, platforma mərkəzli modeldə əsas hüquqi sual belədir: texniki mərkəzləşmə hüquqi məsuliyyətin də mərkəzləşməsi deməkdirmi? Dövlət informasiya ehtiyatının sahibi, operatoru,

istifadəçisi və texniki xidmət göstərən subyekt arasında məsuliyyət bölgüsü aydın müəyyən edilmədikdə fərdi məlumatların pozulması, səhv məlumat əsasında inzibati qərar qəbul edilməsi və ya xidmətin dayanması hallarında hüquqi müdafiə çətinləşə bilər. Buna görə institusional mexanizmlər yalnız səlahiyyət bölgüsünü deyil, həm də audit, protokollaşdırma, giriş hüquqlarının idarə edilməsi və məsuliyyət izlərini nəzərdə tutmalıdır.

Rəqəmsal dövlət idarəetməsində institusional mexanizmlərin digər mühüm elementi xidmətlərin hüquqi dizaynıdır. Elektron xidmət sadəcə kağız prosedurun veb-formaya çevrilməsi olmamalıdır. Xidmətin rəqəmsal dizaynı müraciətçinin hüquqi statusunu, tələb olunan sənədlərin qanuni əsasını, məlumatların hansı reyestrdən alınacağını, imtina qərarının necə əsaslandırılacağını və şikayət mexanizminin necə işləyəcəyini əvvəlcədən müəyyən etməlidir. Bu baxımdan rəqəmsal dövlət modeli hüquqi-texniki standartlaşma tələb edir. Standart API-lər, məlumat modelləri və reyestr qaydaları olmadan elektron xidmətlər formal rəqəmsallaşma səviyyəsində qalır; lakin bu standartlar hüquqi normalarla uzlaşdıqda dövlət idarəetməsi daha şəffaf, hesabatlı və istifadəçi mərkəzli olur.

Xarici konstitusiyalarla müqayisəli təhlil

Azərbaycan Konstitusiyası rəqəmsal hüquqları ayrıca maddə kimi təsbit etməsə də, onun 32, 50 və 57-ci maddələri rəqəmsal idarəetmə üçün kifayət qədər geniş konstitusion əsas yaradır. Bununla belə, bəzi xarici konstitusiyalar rəqəmsal cəmiyyət və informasiya hüquqları baxımından daha spesifik modellər təqdim edir. Estoniya Konstitusiyasının 44-cü paragrafı hər kəsin ictimai istifadə üçün yayılan informasiyanı sərbəst əldə etmək hüququnu, dövlət orqanlarının isə öz fəaliyyəti barədə informasiya vermək vəzifəsini təsbit edir; həmin maddə şəxsin dövlət və yerli hakimiyyət orqanlarında özü haqqında saxlanılan məlumatlara çıxış hüququnu da tanıyır

[18]. Bu model rəqəmsal dövlətin konstitusion fəlsəfəsini açıq şəkildə göstərir: dövlət məlumat toplayırsa, şəxs həmin məlumat üzərində nəzarət və məlumatlanma hüququna malik olmalıdır.

Portuqaliya Konstitusiyasının 35-ci maddəsi kompüterləşdirilmiş məlumatlara çıxış, onların düzəldilməsi və yenilənməsi, avtomatlaşdırılmış emalın şərtləri, şəxsi məlumatların müstəqil inzibati orqan vasitəsilə qorunması, vahid milli nömrənin qadağan edilməsi və ictimai istifadə üçün kompüter şəbəkələrinə çıxış kimi məsələləri xüsusi konstitusion norma səviyyəsində tənzimləyir [19]. Bu yanaşma rəqəmsal hüquqların konstitusionlaşdırılması baxımından ən inkişaf etmiş nümunələrdən biridir. Azərbaycan modeli ilə müqayisədə Portuqaliya Konstitusiyası məlumatların rəqəmsal emalı problemini daha açıq və texnoloji terminlərlə təsbit edir. Azərbaycan Konstitusiyasının 32-ci maddəsi şəxsi həyat və fərdi məlumatların müdafiəsi üçün ümumi baza yaratsa da, məlumatların avtomatlaşdırılmış emalı, dövlət reyestrləri və rəqəmsal identifikasiya kimi məsələlər əsasən qanunvericilik və alt normativ aktlar səviyyəsində tənzimlənir.

Yunanıstan Konstitusiyasının 5A maddəsi hər kəsin informasiya hüququnu və informasiya cəmiyyətində iştirak hüququnu tanıyır; dövlətin elektron şəkildə ötürülən informasiyaya çıxışı, onun istehsalı, mübadiləsi və yayılmasını asanlaşdırmaq öhdəliyi qeyd olunur [20]. 9A maddəsi isə şəxsi məlumatların, xüsusilə elektron vasitələrlə toplanması, emalı və istifadəsindən qorunmaq hüququnu təsbit edir [20]. Finlandiya Konstitusiyasının 12-ci bölməsi hakimiyyət orqanlarının sənədlərinin və qeydlərinin, qanunla məhdudlaşdırılmadığı halda, açıq olduğunu və hər kəsin onlara çıxış hüququnu müəyyən edir [21]. Bu nümunələr göstərir ki, rəqəmsal dövlətin konstitusion modeli iki sütun üzərində qurulur: bir tərəfdən dövlət məlumatlarının açıqlığı və vətəndaşın informasiya əldə etmək

hüququ, digər tərəfdən fərdi məlumatların, şəxsi həyatın və elektron mühitdə hüquqi müdafiənin təmin edilməsi. Azərbaycan üçün perspektiv məsələ bu iki sütunun mövcud konstitusion normaların şərhə və gələcək qanunvericilik inkişafı vasitəsilə daha sistemli əlaqələndirilməsidir.

Rəqəmsal idarəetmənin konstitusion prinsipləri

Rəqəmsal dövlət idarəetməsində konstitusion prinsiplərin tətbiqi xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Bu prinsiplər dövlət orqanlarının texnoloji imkanlarını hüquqi sərhədlər daxilində saxlayır və vətəndaşın elektron mühitdə müdafiəsini təmin edir. Birinci prinsip qanunilikdir. Dövlət orqanı elektron sistem vasitəsilə hər hansı məlumatı əldə etdikdə, onu digər quruma ötürdükdə və ya həmin məlumat əsasında hüquqi nəticə doğuran qərar qəbul etdikdə bu əməliyyatın hüquqi əsası əvvəlcədən müəyyən edilməlidir. Qanunilik yalnız “sistemin mövcud olması” ilə təmin edilmir; məlumatın hansı məqsədlə toplandığı, kimə ötürüldüyü, nə qədər saxlanıldığı, hansı hallarda arxivləşdirildiyi və subyektin bu prosesə necə etiraz edə biləcəyi də normativ baxımdan aydın olmalıdır. Buna görə rəqəmsal dövlət modelində qanunilik texniki rəqlamentlərlə inzibati hüquq normalarının əlaqələndirilməsini tələb edir. Hüquqi baza olmadan qurulan sistem dövlət idarəçiliyini sürətləndirə bilər, lakin belə sürət hüquqi müəyyənliyi və vətəndaş etimadını zəiflədə bilər.

İkinci prinsip proporsionallıqdır. Rəqəmsal idarəetmədə dövlətin məlumat emalı imkanları ənənəvi idarəetmə ilə müqayisədə daha genişdir. Dövlət reyestrləri, elektron identifikasiya vasitələri, integrasiya edilmiş məlumat bazaları və bulud infrastrukturunu inzibati qərarların daha tez qəbul edilməsini təmin edir. Lakin texniki imkanın genişliyi hüquqi müdaxilənin də geniş olması demək deyil. Konstitusiyanın 71-ci maddəsinin məntiqinə uyğun olaraq, hər bir rəqəmsal müdaxilə legitim məqsəddə xidmət etməli, həmin

məqsəddə çatmaq üçün zəruri olmalı və şəxsin hüquqlarına daha az məhdudlaşdırıcı alternativ mövcud olduqda ondan istifadə edilməlidir. Məsələn, dövlət xidmətinin göstərilməsi üçün yalnız müəyyən reyestr məlumatı tələb olunursa, şəxsin bütün profilinin avtomatik emalı proporsional hesab edilə bilməz. Bu baxımdan məlumatların minimallaşdırılması prinsipi konstitusion proporsionallığın rəqəmsal ifadəsidir.

Üçüncü prinsip hesabatlılıq və izlənilə bilənlikdir. Rəqəmsal idarəetmədə qərarların çoxu görünməyən məlumat axınları və sistemlərə sorğular vasitəsilə formalaşır. Vətəndaş yalnız yekun nəticəni görür: xidmət göstərildi, imtina edildi, məlumat tapılmadı və ya sənəd tələb edildi. Lakin hüquq dövləti baxımından nəticənin arxasında dayanan proses də izlənilə bilən olmalıdır. Hər bir məlumat sorğusunun kim tərəfindən, hansı vaxtda, hansı hüquqi əsasla və hansı məqsədlə edildiyi qeydə alınmalıdır. Audit jurnalları yalnız texniki təhlükəsizlik elementi deyil, həm də hüquqi müdafiə vasitəsidir. Əgər şəxs onun məlumatlarına qanunsuz baxıldığını və ya səhv məlumat əsasında hüququnun məhdudlaşdırıldığını iddia edərsə, məhz bu audit izləri hüquqi həqiqətin müəyyən edilməsinə xidmət edir.

Dördüncü prinsip insan mərkəzliliyi və əlçatanlıqdır. Rəqəmsal dövlət vətəndaşı texnologiyaya uyğunlaşmağa məcbur edən sistem kimi deyil, texnologiyanı vətəndaşın hüquqlarına xidmət etdirən model kimi qurulmalıdır. Elektron xidmətin mövcudluğu hələ onun real əlçatan olması demək deyil. Saytın dili, interfeysin sadəliyi, mobil uyğunluq, əlilliyi olan şəxslər üçün texniki imkanlar, alternativ müraciət kanallarının saxlanması və rəqəmsal savadlılığı aşağı olan şəxslərə yardım mexanizmləri hüquqi baxımdan əhəmiyyətlidir. Finlandiya və Yunanıstan konstitusiyalarında informasiya əldə etmək və informasiya cəmiyyətində iştirak hüququnun xüsusi vurğulanması bu yanaşmanı təsdiq edir.

Azərbaycan modelində də rəqəmsal xidmətlər hüquqların həyata keçirilməsini asanlaşdırmalı, dövlətə çıxışı daraltmamalıdır.

Azərbaycan üçün konstitusion-hüquqi modelin əsas elementləri

Aparılan təhlil əsasında Azərbaycan Respublikasında rəqəmsal dövlət idarəetməsinin konstitusion-hüquqi modeli bir neçə əsas elementdən ibarət şəkildə təsəvvür edilə bilər. Birinci element hüquq dövləti və qanunilikdir. Rəqəmsal sistemlər dövlət hakimiyyətinin həyata keçirilməsi vasitəsi olduğundan onların yaradılması, məlumat toplaması, integrasiyası, qərarvermədə istifadəsi və xidmət göstərməsi aydın hüquqi əsaslara söykənməlidir. İkinci element insan hüquqları yönümlülükdür. Rəqəmsal xidmətlərin keyfiyyəti yalnız sürət və say göstəriciləri ilə deyil, hüquqların daha rahat, bərabər və təhlükəsiz həyata keçirilməsi ilə ölçülməlidir. Üçüncü element məlumat suverenliyi və etibarlı dövlət informasiya ehtiyatlarıdır. Dövlət reyestrləri hüquqi əhəmiyyətli məlumat mənbəyi kimi dəqiqlik, aktuallıq, mühafizə və məsuliyyət prinsiplərinə tabe olmalıdır.

Dördüncü element platforma idarəçiliyidir. Bu, xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Azərbaycan rəqəmsal dövlət modelində EHİS, elektron hökumət portalı, Hökumət buludu və dövlət informasiya ehtiyatlarının vahid reyestri kimi mexanizmlər ayrı-ayrı texniki layihələr deyil, vahid konstitusion-hüquqi arxitekturanın komponentləri kimi qiymətləndirilməlidir. Beşinci element şəffaflıq və izah edilə bilmədir. Vətəndaş elektron xidmət nəticəsində imtina cavabı aldıqda bu imtinanın hansı məlumat mənbəyinə, hansı hüquqi normaya və hansı inzibati məntiqə əsaslandığını bilməlidir. Altıncı element məhkəmə və inzibati müdafiə mexanizmləridir. Rəqəmsal qərarların sürəti hüquqi müdafiə imkanını zəiflətməməlidir; əksinə, elektron mühit şikayət, sübut təqdim etmə, qərarın izlənməsi və icra vəziyyətinin yoxlanılması baxımından daha əlçatan müdafiə vasitəsi yaratmalıdır.

Bu modelin inkişafı üçün gələcəkdə bir sıra normativ və institusional addımlar məqsədəuyğun görünür. Dövlət informasiya ehtiyatlarında saxlanılan məlumatların səhlviyi nəticəsində şəxsin hüququ pozulduqda düzəliş proseduru sürətli və effektiv olmalıdır. Elektron xidmətlərdə istifadə olunan məlumat mənbələri, qərar məntiqi və məsul qurumlar istifadəçiyə aydın göstərilməlidir. Dövlət informasiya sistemlərinin audit nəticələri, ən azı ümumiləşdirilmiş formada, ictimai hesabatlılıq məqsədilə açıqlana bilər. Rəqəmsal xidmətlər üçün universal əlçatanlıq standartları, əlilliyi olan şəxslər üçün uyğunlaşdırılmış interfeyslər və regionlarda rəqəmsal yardım mexanizmləri gücləndirilməlidir. Belə yanaşma Azərbaycan rəqəmsal dövlət modelini yalnız texnoloji modernləşmə deyil, konstitusion hüquqların yeni mühitdə həyata keçirilməsi mexanizmi kimi formalaşdırar.

Bu konstitusion-hüquqi modeldə parlament, icra hakimiyyəti, məhkəmə hakimiyyəti və müstəqil nəzarət institutlarının funksiyaları da ayrıca nəzərə alınmalıdır. Parlament rəqəmsal idarəetmənin əsas hüquqi çərçivəsini müəyyən etməli, fərdi məlumatların emalı, dövlət informasiya sistemləri, elektron sənəd dövriyyəsi və kibertəhlükəsizlik sahəsində qanunvericiliyin insan hüquqları ilə uyğunluğunu təmin etməlidir. İcra hakimiyyəti vahid texniki standartları və xidmət modelini tətbiq etməli, lakin bu prosesdə qanunvericiliklə müəyyən edilmiş sərhədləri aşmamalıdır. Məhkəmə hakimiyyəti elektron qərarların, məlumatların emalının və inzibati imtinaların hüquqauyğunluğunu yoxlamaq imkanına malik olmalıdır. Nəhayət, Ombudsman və digər nəzarət mexanizmləri rəqəmsal mühitdə şəxsi həyatın toxunulmazlığı, informasiya əldə etmək və ayrı-seçkiliyə məruz qalmamaq hüquqlarının müdafiəsində daha fəal rol oynaya bilər.

Rəqəmsal dövlətin konstitusion legitimliyi ictimai etimaddan da asılıdır. Vətəndaş dövlət informasiya sistemlərindən istifadə edərkən onun məlumatlarının qanunsuz yayılmayacağı-

na, elektron müraciətinin itirilməyəcəyinə, sistem səhvinin onun üzərinə yüklənməyəcəyinə və elektron qərara qarşı real müdafiə imkanının saxlanılacağına inanmalıdır. Bu etimad yalnız texniki təhlükəsizlik sertifikatları ilə deyil, hüquqi şəffaflıqla, aydın prosedurlarla və məsuliyyət mexanizmləri ilə yaranır. Ona görə rəqəmsal dövlət idarəetməsinin uğurlu konstitusion modeli “dövlət daha çox məlumat toplusın” məntiqi üzərində deyil, “dövlət yalnız zəruri məlumatı qanuni, təhlükəsiz və hesabatlı formada emal etsin” prinsipi üzərində qurulmalıdır.

Tətbiqi problemlər və hüquqi təkmilləşdirmə istiqamətləri

Azərbaycan Respublikasında rəqəmsal dövlət idarəetməsinin inkişafı ilə yanaşı bir sıra tətbiqi hüquqi problemlər də formalaşır. Birinci problem dövlət informasiya ehtiyatlarında məlumatların dəqiqliyi və yenilənməsi ilə bağlıdır. Elektron xidmətlərin əksəriyyəti artıq müraciətçinin təqdim etdiyi sənədlərə deyil, dövlət reyestrlərində mövcud olan məlumatlara əsaslanır. Bu, inzibati yükü azaltsa da, reyestrdə səhv və ya köhnəlmiş məlumat olduqda həmin səhv avtomatik şəkildə müxtəlif xidmətlərə sirayət edə bilər. Belə halda vətəndaşdan səhvi sübut etmək tələb olunursa, rəqəmsal dövlətin üstünlüyü hüquqi çətinliyə çevrilir. Buna görə dövlət informasiya ehtiyatlarında düzəliş, yeniləmə və mübahisələndirmə prosedurları ayrıca və sadə mexanizm kimi qurulmalıdır. Şəxs hansı reyestrdə hansı məlumatın saxlanıldığını, həmin məlumatın hansı qurum tərəfindən daxil edildiyini və hansı xidmətlərdə istifadə olunduğunu bilməlidir.

İkinci problem inzibati qərarların rəqəmsal mühitdə əsaslandırılmasıdır. Ənənəvi idarəetmədə vətəndaşa yazılı qərar təqdim edilir və həmin qərarla hüquqi əsas, faktiki hallar və şikayət qaydası göstərilir. Elektron xidmətlərdə isə bəzən nəticə qısa status mesajı formasında görünür. Bu, hüquqi dövlət prinsipi baxımın-

dan kifayət etmir. Elektron imtina və ya məhdudlaşdırıcı qərar klassik inzibati aktla eyni hüquqi nəticə doğursasa, onun əsaslandırılması da eyni keyfiyyətdə olmalıdır. Rəqəmsal sistem istifadəçiyə yalnız “imtina edildi” cavabı verməməli, imtinanın hüquqi normaya, məlumat mənbəyinə və prosedur səbəbinə əsaslandığını göstərməlidir. Xüsusilə sosial təminat, vergi, mülkiyyət, sahibkarlıq icazələri və təhsil xidmətləri kimi sahələrdə elektron qərarın əsaslandırılmaması şəxsin effektiv müdafiə imkanını faktiki olaraq zəiflədir. Bu, həm inzibati orqanın məsuliyyətini artırır, həm də məhkəmə müdafiəsi hüququnun real həyata keçirilməsini təmin edir.

Üçüncü problem institusional koordinasiya ilə bağlıdır və bu problem rəqəmsal xidmətlərin praktiki keyfiyyətinə birbaşa təsir göstərir. Rəqəmsal dövlət çoxsaylı dövlət orqanlarının, publik hüquqi şəxslərin, informasiya sistemlərinin və texniki operatorların birgə fəaliyyətini tələb edir. Hər bir qurum öz məlumatına sahib olsa da, vətəndaş rəqəmsal xidməti vahid dövlət xidməti kimi qəbul edir. Buna görə arxa ofisdəki səlahiyyət bölgüsü vətəndaş üçün hüquqi qeyri-müəyyənlik yaratmamalıdır. Əgər xidmətin göstərilməməsi bir qurumun sistemindəki məlumatın gec yenilənməsi ilə bağlıdırsa, vətəndaş müxtəlif qurumlar arasında yönləndirilməməli, vahid məsuliyyət və əlaqələndirmə mexanizmi işləməlidir. Bu baxımdan rəqəmsal ombudsman, məlumatların keyfiyyəti üzrə koordinator və ya dövlət informasiya ehtiyatları üzrə müstəqil audit mexanizmi kimi institutların gələcəkdə müzakirəsi məqsədəuyğun ola bilər.

Dördüncü problem strateji sənədlərlə məcburi hüquqi mexanizmlər arasındakı əlaqədir. Rəqəmsal inkişaf konsepsiyaları və dövlət proqramları istiqamət müəyyən edir, lakin hüquqların müdafiəsi üçün konkret prosedur və məsuliyyət mexanizmi tələb olunur. Buna görə strateji sənədlərdə nəzərdə tutulan hədəflər

mərhələli qaydada qanunvericilik, inzibati rəqlamentlər və texniki standartlarla tamamlanmalıdır. Rəqəmsal dövlətin hüquqi dayanıqlılığı yalnız innovativ platformaların yaradılmasından deyil, həmin platformaların hüquqa uyğun işləməsindən asılıdır. Bu səbəbdən gələcək hüquqi siyasətdə dövlət informasiya ehtiyatlarının hüquqi statusu, məlumat keyfiyyəti, avtomatlaşdırılmış qərarların əsaslandırılması, elektron xidmətlərdə bərabər çıxış və rəqəmsal sistemlərin ictimai nəzarəti ayrıca prioritetlər kimi müəyyən edilməlidir. Hər yeni informasiya sistemi istifadəyə verilməzdən əvvəl onun konstitusion hüquqlara təsiri, məlumatların mühafizəsi rejimi və şikayət proseduru ayrıca qiymətləndirilməlidir.

Nəticə

Rəqəmsal dövlət idarəetməsi Azərbaycan Respublikasında dövlət hakimiyyətinin həyata keçirilməsi üsullarının mühüm transformasiyasını ifadə edir. Bu transformasiya elektron xidmətlərin sayının artması və ya sənəd dövriyyəsinin rəqəmsallaşdırılması ilə məhdudlaşmır; o, dövlətin informasiya ehtiyatları üzərində idarəetmə, vətəndaşla hüquqi münasibət qurma, inzibati qərar qəbul etmə və ictimai hesabatlılıq mexanizmlərini dəyişdirir. Azərbaycan Konstitusiyasının hüquqi dövlət, insan hüquqlarının ali məqsəd olması, bərabərlik, şəxsi həyatın toxunulmazlığı, informasiya azadlığı, müraciət və məhkəmə müdafiəsi hüquqları rəqəmsal dövlət idarəetməsinin konstitusion əsaslarını təşkil edir.

Bu kontekstdə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında rəqəmsal dövlət idarəetməsi ilə bağlı ayrıca normativ yenilənməyə ehtiyac vardır. İlk növbədə, Konstitusiyanın 12-ci maddəsinin məzmunu insan və vətəndaş hüquqlarının yalnız ənənəvi inzibati-hüquqi mühitdə deyil, həm də rəqəmsal mühitdə təmin edilməsini əhatə edəcək şəkildə genişləndirilə bilər. Bu maddəyə belə bir əlavə konseptual baxımdan məqsədəuyğun görünür: “Dövlət insan və vətəndaş hüquq və azad-

lıqlarının rəqəmsal mühitdə də bərabər, şəffaf, təhlükəsiz və əlçatan şəkildə təmin olunmasına təminat verir”. Belə əlavə rəqəmsal hüquqların Konstitusiyanın insan hüquqları fəlsəfəsinə daxil edilməsinə imkan verərdi.

İkinci istiqamət Konstitusiyanın 25-ci maddəsi ilə bağlıdır. Rəqəmsal dövlət idarəetməsində bərabərlik hüququ yalnız formal hüquqi bərabərliklə məhdudlaşmamalıdır. Elektron xidmətlərə çıxış imkanı olmayan, rəqəmsal savadlılığı aşağı olan, regionlarda yaşayan, ahıl, əlilliyi olan və ya texnoloji imkanlardan istifadə edə bilməyən şəxslər faktiki ayrı-seçkilik riski ilə üzləşə bilərlər. Buna görə 25-ci maddəyə “rəqəmsal ayrı-seçkiliyin qadağan edilməsi” və “dövlət elektron xidmətlərinə bərabər çıxış” prinsipinin əlavə edilməsi məqsədəuyğundur. Nümunəvi formul belə ola bilər: “Dövlət rəqəmsal xidmətlərə və dövlət informasiya sistemlərinə çıxışda ayrı-seçkiliyə yol verilməməsinə, rəqəmsal bərabərliyin və inklüzivliyin təmin edilməsinə təminat verir.”

Üçüncü istiqamət Konstitusiyanın 32-ci maddəsinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlıdır. Mövcud maddə şəxsi toxunulmazlıq, fərdi məlumatların qorunması və şəxsi həyatın sirri baxımından mühüm baza yaradır. Lakin rəqəmsal dövlət idarəetməsi şəraitində fərdi məlumatların yalnız qorunması deyil, həm də onların qanuni, məqsədyönlü, minimal, şəffaf və nəzarət edilə bilən qaydada emalı ayrıca konstitusion prinsip kimi göstərilməlidir. Portuqaliya və Yunanıstan təcrübəsi göstərir ki, avtomatlaşdırılmış məlumat bazaları, elektron məlumat emalı və fərdi məlumatlar üzərində subyekt nəzarəti konstitusion səviyyədə təsbit oluna bilər. Buna görə 32-ci maddəyə aşağıdakı məzmununda əlavə edilməsi məqsədəuyğundur: “Hər kəsin dövlət informasiya ehtiyatlarında və informasiya sistemlərində onun barəsində toplanmış fərdi məlumatlara çıxış, həmin məlumatların istifadə məqsədi barədə məlumat almaq, onların düzəldilməsini,

yenilənməsini və qanunsuz emalının dayandırılmasını tələb etmək hüququ vardır”.

Dördüncü istiqamət Konstitusiyanın 50-ci maddəsi ilə bağlıdır. İnformasiya azadlığı rəqəmsal dövrdə yalnız informasiya almaq hüququ kimi deyil, həm də açıq dövlət məlumatlarına, dövlət orqanlarının fəaliyyəti haqqında rəqəmsal məlumatlara və ictimai əhəmiyyətli məlumat bazalarına çıxış hüququ kimi başa düşülməlidir. Estoniya təcrübəsi burada xüsusilə faydalıdır: dövlət orqanlarının öz fəaliyyəti barədə infor-

masiya vermək öhdəliyi konstitusion səviyyədə göstərilir. Azərbaycan Konstitusiyasının 50-ci maddəsinə belə bir əlavə edilə bilər: “Dövlət orqanları və yerli özünüidarə orqanları qanunla qorunan sirr istisna olmaqla, fəaliyyətləri ilə bağlı ictimai əhəmiyyət daşıyan məlumatların rəqəmsal mühitdə açıq, əlçatan və praktik istifadə üçün yararlı formada yayımlanmasını təmin etməlidirlər. Bu müddəa açıq məlumatlar, şəffaf idarəetmə və elektron hesabatlılıq üçün konstitusion baza yarada bilər.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası // 12 noyabr 1995-ci ildə qəbul edilmişdir (26 sentyabr 2016-cı il tarixdə olan əlavə və dəyişikliklər): [Elektron resurs]/URL: <http://www.e-qanun.az/framework/897>
2. “İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 3 aprel 1998-ci il. [Elektron resurs]/URL: <http://www.e-qanun.az/framework/3525>.
3. “Elektron imza və elektron sənəd haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 9 mart 2004-cü il. [Elektron resurs]/URL: <http://www.e-qanun.az/framework/5916>.
4. “İnformasiya əldə etmək haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 30 sentyabr 2005-ci il. [Elektron resurs]/URL: <http://www.e-qanun.az/framework/11142>.
5. “Fərdi məlumatlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 11 may 2010-cu il [Elektron resurs]/URL: <http://www.e-qanun.az/framework/19675>.
6. “Elektron hökumət” portalı haqqında Əsasnamə. [Elektron resurs]/URL: <http://www.e-qanun.az/framework/25215>.
7. “Dövlət informasiya ehtiyatları və sistemlərinin formalaşdırılması, aparılması, integrasiyası və arxivləşdirilməsi Qaydaları”. [Elektron resurs]/URL: <http://www.e-qanun.az/framework/40020>.
8. “Hökumət buludu”nun (G-cloud) yaradılması və “bulud” xidmətlərinin göstərilməsi sahəsində tədbirlər haqqında, [Elektron resurs]/URL: <http://www.e-qanun.az/framework/42560>.
9. Dövlət informasiya sistemlərinin və ehtiyatlarının “Hökumət buludu”na Keçid Planı. [Elektron resurs]/URL: <http://www.e-qanun.az, framework/46243>.
10. Azərbaycan Respublikasında Rəqəmsal İnkişaf Konsepsiyası. [Elektron resurs]/URL: <http://www.e-qanun.az/framework/58765>.
11. Elektron Hökumət İnformasiya Sistemi haqqında Əsasnamə. [Elektron resurs]/URL: <http://www.e-qanun.az, framework/60355>.
12. O'Reilly, Tim, “Government as a Platform”, Innovations: Technology, Governance, Globalization, 2011.
13. Fountain, Jane E., Building the Virtual State: Information Technology and Institutional Change, Brookings Institution Press, 2001.
14. Dunleavy, Patrick; Margetts, Helen; Bastow, Simon; Tinkler, Jane, Digital Era Governance: IT Corporations, the State, and E-Government, Oxford University Press, 2006.
15. Hood, Christopher, The Tools of Government, Chatham House, 1983.
16. Lessig, Lawrence, Code and Other Laws of Cyberspace, Basic Books, 1999.
17. Yeung, Karen, “Algorithmic regulation: A critical interrogation”, Regulation & Governance, 2018.
18. The Constitution of the Republic of Estonia, Riigi Teataja, § 44. https://www.riigiteataja.ee/en/eli/523042025002/consolide?utm_source
19. Constitution of the Portuguese Republic, Article 35. https://www.parlamento.pt/sites/EN/Parliament/Documents/Constitution7th.pdf?utm_source
20. The Constitution of Greece, Articles 5A and 9A. https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/THE%20CONSTITUTION%20OF%20GREECE.pdf?utm_source
21. The Constitution of Finland, Section 12. https://www.finlex.fi/en/legislation/translations/1999/eng/731?utm_source

Агамалиев Умман Ильгар оглу,
доктор философии по праву, член Коллегии адвокатов Азербайджанской Республики,
преподаватель кафедры права Национальной авиационной академии,
докторант Национальной авиационной академии

**КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВАЯ МОДЕЛЬ И ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ МЕХАНИЗМЫ
ЦИФРОВОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ**

РЕЗЮМЕ

В статье анализируется конституционно-правовая модель цифрового государственного управления в Азербайджанской Республике и институциональные механизмы ее реализации. Обосновывается, что цифровое государство не ограничивается электронными услугами, а представляет собой новую форму организации публичной власти, основанную на государственных информационных ресурсах, межведомственной интеграции, электронном документообороте, защите персональных данных и платформенном управлении. Рассматриваются конституционные основы цифрового управления: правовое государство, верховенство прав человека, равенство, неприкосновенность частной жизни, свобода информации, право на обращение и судебную защиту. Национальные нормативные акты анализируются в хронологической последовательности – от Конституции 1995 года и закона об информации 1998 года до законодательства об электронной подписи, доступе к информации, персональных данных, электронном правительстве, государственных информационных системах, Government Cloud и Концепции цифрового развития. В статье использованы взгляды зарубежных ученых, включая Tim O'Reilly, Jane Fountain, Patrick Dunleavy, Helen Margetts, Christopher Hood, Lawrence Lessig и Karen Yeung. Проведен сравнительный анализ с конституциями Эстонии, Португалии, Греции и Финляндии. Делается вывод, что оптимальная модель для Азербайджана должна сочетать прозрачность, защиту данных, платформенное управление, принцип once-only и эффективные механизмы правовой защиты.

Agamaliyev Umman Ilgar,
PhD in Law, Member of the Bar Association, Republic of Azerbaijan,
Lecturer, Law Department of the National Aviation Academy,
Doctoral Student of the National Aviation Academy

**CONSTITUTIONAL-LEGAL MODEL AND INSTITUTIONAL MECHANISMS OF DIGITAL
PUBLIC ADMINISTRATION IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN**

SUMMARY

The article examines the constitutional-legal model of digital public administration in the Republic of Azerbaijan and the institutional mechanisms that support it. It argues that the digital state is not limited to the provision of electronic services, but represents a new form of organization of public power based on state information resources, interagency integration, electronic document circulation, personal data protection and platform governance. The article analyzes the constitutional foundations of digital governance, including the rule of law, the priority of human rights, equality, privacy, freedom of information, the right to petition and judicial protection. Azerbaijani legislative acts are examined in chronological order, starting with the 1995 Constitution and the 1998 Law on Information and continuing through the laws on electronic signature, access to information, personal data, e-government, state information systems, Government Cloud and the Digital Development Concept. The article refers to foreign scholars such as Tim O'Reilly, Jane Fountain, Patrick Dunleavy, Helen Margetts, Christopher Hood, Lawrence Lessig and Karen Yeung. It also compares Azerbaijan's model with constitutional approaches in Estonia, Portugal, Greece and Finland. The article concludes that Azerbaijan's optimal model should combine transparency, data protection, platform governance, the once-only principle and effective legal remedies.

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 07.07.2026
Təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 08.07.2026
Çapa qəbul olunma tarixi: 22.07.2026